

Innlegg i Kontaktutvalget 13. november 2025

Gjeld v/ Johan Lothe

Mitt navn er Johan Lothe. Jeg jobber som daglig Leder i Wayback, Stiftelsen Livet Etter Soning. Vi treffer årlig rundt 500 nye medlemmer. Felles for alle er at de gjennomfører straff i fengsel. Rundt 80 % av dem har så mye gjeld at det er til hinder for en god tilbakeføring til samfunnet.

Gjennom Wayback sin deltakelse i Samarbeidsforum mot fattigdom har vi erfart at gjeld går igjen som tema i alle våre organisasjoner. Noen av oss har erfaring med manglende forebygging, andre har erfaring med personer og/eller familier som trenger veiledning og hjelp til å få en gjeldsordning. Vi har tidligere tatt opp behovet for et bedre tilbud om økonomisk rådgivning her i KU. Vi har også tatt opp hvordan det påvirker barna i familien når foreldrene er på gjeldsordning. I dette innlegget vil vi ta opp gjeld blant innsatte.

Innlegget er skrevet i samarbeid med Spillavhengighet Norge, Leieboerforeningen og Wayback. Samtlige organisasjon som er med i Samarbeidsforum mot fattigdom (SF) står bak innlegget.

Bakgrunn

Mange domfelte sliter med erstatningsgjeld (både til staten og private parter). Vår erfaring er at gjelden ofte fungerer som en barriere for rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet. Straffedømte pådrar seg ofte betydelig erstatningsgjeld til staten som følge av dommer, bøter, eller regresskrav. For mange blir denne gjelden en livslang byrde. Kombinert med lav inntekt, rus- eller helseutfordringer og svak tilknytning til arbeidslivet, fører dette til varig utenforskap. Gjelden reduserer insentivene til lovlydig arbeid og kan bidra til tilbakefall til kriminalitet

Når man skal starte livet på nytt, uten kriminalitet som hovedinntekt, faller motivasjonen når man får utleggstrekk i ytelser fra ulike kreditorer samtidig. Manglende koordinering mellom de som har namsmyndighet gjør at i mange tilfeller sitter gjeldsofferet igjen med et lavere livsopphold enn det lovverket legger opp til. Konsekvensen er at allerede ved første forfall blir ikke husleien betalt.....

Andre igjen kan oppleve urettmessige trekk. For noen dager siden ble jeg fortalt at «du vet jo at NAV tilbakebetaler ikke urettmessige trekk»

En gammel uttalelse, som alle har hørt flere ganger: «heller enn torpedo på døra enn Statens Innkrevingssentral i postkassen». Urealistiske krav fra Statens innkrevingssentral med 14 dagers betalingsfrist gjør at mange mister håpet. Uten håp, er det etter vår erfaring vanskelig å motivere. Hva er et urealistisk krav? For eksempel krav om 9 millioner i renter med 14 dagers betalingsfrist er urealistisk

Skjønnsmessige vurderinger hvor blant annet gjeldsordningslovens bestemmelser sier at en gjeldsordning ikke skal være støtende. Hva er støtende? Hvem vurderer dette? I praksis er det opp til hvert lensmannskontor å vurdere om noe er støtende. Ulik praksis og forståelse gjør at vurderingene kan virke tilfeldige.

Det samme ser vi ved valg av bolig. FNs barnekonvensjon og bærekraftsmål anerkjenner retten til en trygg og god bolig for alle barn, og dermed også voksne. Det oppleves ikke slik når namsmyndighetene vurderer boligen til å være for dyr. Selv 1.000 kroner i måneden kan snu en sårbar families økonomi. Selv om de fleste i Norge bor godt, finnes det grupper som opplever boligutrygghet, og staten har et ansvar for å sørge for at de som ikke kan skaffe bolig selv, får hjelp til dette.

Nedenunder er noen konkrete forslag og mulige løsninger, delt inn i systemnivå, økonomisk gjeldshåndtering, og rehabiliterings- og motivasjonstiltak.

1. Systemnivå: Endringer i lovverk og praksis

a) Automatisk vurdering av betalingsevne etter soning

- Før endt soning bør man sammen med den domfelte starte innhenting av opplysninger slik at den domfelte har en oversikt over hvor stor hens gjeld er og hvem som er kreditor
- Etter endt soning bør man automatisk foreta en realistisk vurdering av betalingsevne før kravene sendes videre til innkreving.
- Dette kan hindre at urealistiske krav samles opp, og motivere den straffedømte til å jobbe lovlig i stedet for å gå i svart arbeid.

b) Tidsbegrensning på erstatningsgjeld til staten

- Innføre en form for “gjeldsforfall” etter et visst antall år (f.eks. 10 år) dersom personen har vist vilje til bedring, betalt noe, og ikke begått nye lovbrudd.
- Dette ville ligne ordningen med gjeldsordning for privatpersoner, men tilpasset straffedømte.

c) Statlig ettergivelsesordning ved dokumentert rehabilitering

En “gjeldslette”-ordning kan knyttes til at personen har:

- fullført soning
- gjennomført rusbehandling eller utdanning
- hatt lovlig inntekt over tid

Dette gir et insentiv til å velge lovlydighet og arbeid.

2. Økonomiske og praktiske løsninger

a) Avdragsordning med "sosial gevinst"

- Delbetaling kombinert med samfunnsnyttig arbeid: For hver time arbeid, kurs eller samfunnsinnsats, reduseres gjelden gradvis.

Dette kobler rehabilitering direkte til økonomisk forbedring.

b) Gjeldsrådgivning i fengsel og etter løslatelse

- Gi tilgang til NAV-gjeldsrådgiver allerede under soning, slik at økonomiplanen er klar ved løslatelse.
- Mange slipper ut uten oversikt over hvor mye de skylder, og mister motet raskt.

3. Rehabilitering og motivasjon

a) "Gjeldsfrihetsprogram" som del av tilbakeføringsarbeidet

Et strukturert program (litt som rusbehandling) der man arbeider med:

- økonomiforståelse
- budsjettering
- realistisk betalingsplan
- motivasjonsbygging

Dette kan knyttes til løslatelsesgaranti og arbeidsinkludering.

b) Kobling mellom arbeid og gjeldslette

- Straffedømte som går inn i arbeid gjennom NAV eller Kriminalomsorgens samarbeidsbedrifter, kan få redusert gjeldsbeløp proporsjonalt med innsats.

c) Mekling mellom offer og gjerningsperson

- For enkelte saker (særlig der offeret er privatperson), kan frivillig gjenopprettende prosess redusere erstatningsbeløpet mot et forsonende oppgjør eller samfunnsinnsats.

4. Samfunnsøkonomisk argument

Et system som gjør det mulig for straffedømte å reelt gjøre opp for seg, gir:

- lavere tilbakefall (fordi svart arbeid og kriminalitet ofte brukes for å overleve)
- høyere sysselsetting
- mindre sosial utstøting
- bedre innkreving på lang sikt, fordi flere faktisk betaler noe.